

ПОСИЛАННЯ

1. Державний архів Чернігівської області, ф. 341, оп. 1, спр. 162 (1825 р.).
2. Державний архів Чернігівської області, ф. 341, оп. 1, спр. 178 (1829 р.).
3. Державний архів Чернігівської області, ф. 341, оп. 1, спр. 216 (1830 р.).
4. Державний архів Чернігівської області, ф. 341, оп. 1, спр. 653 (1849 р.).
5. Зозуля С.Ю. Місто Ніжин: деякі аспекти формування пам'яток мисливського середовища / С.Ю. Зозуля, О.С. Морозов // Праці Центру пам'ятокознавства: [зб. наук. пр.] / ред. кол.: О.М. Титова (гол. ред.), В.І. Акуленко, В.Й. Борисенко [та ін.]; Центр пам'ятокознавства Нац. акад. наук України і Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури. Вип. 8. – К.: Видавець ІПП Максименко М.Т., 2005. – С. 197–230.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, «Колекція рукописів Ніжинського інституту кн. Безбородька», № 34.
7. Лесик Л. Взаємодія міського магістрату та коменданта міста Ніжина в XVIII ст. / Людмила Лесик // Ніжинська старовина. Збірник регіональної історії та пам'ятокознавства. (Серія «Ніжинознавчі студії», № 12) / Зозуля С.Ю. (гол. ред.), Коваленко О.Б. (заст. гол. ред.), Титова О.М. (заст. гол. ред.), Самойленко О.Г. (заст. гол. ред.), Бесов Л.М., Бойко О.Д., Верба І.В. [та ін.]; Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. Вип. 23 (26). – Ніжин; К.: Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. – С. 63–69.
8. Лесик Л. Діяльність ремісничих цехів Ніжина та їх взаємодія з міським магістратом (XVII–XVIII ст.) / Людмила Лесик // Ніжинська старовина Збірник регіональної історії та пам'ятокознавства. (Серія «Ніжинознавчі студії», № 12) / Посохов С.І. (гол. ред.), Коваленко О.Б. (заст. гол. ред.), Титова О.М. (заст. гол. ред.), Бесов Л.М., Бойко О.Д., Верба І.В. [та ін.]; Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. Вип. 19 (22). – К.: Центр пам'ятокознавства НАН України, 2015. – С. 71–76.
9. Лесик Л. Куди ведуть підземелля Ніжина / Людмила Лесик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nzhyn.pik.cn.ua/1168/kudi-vedut-pidzemellya-nizhina. – Назва з екрану (06.05.2016).
10. Морозов О. Миський магістрат – невід'ємна частина історичного ландшафту Ніжина / Олександр Морозов // Відлуння віків: [наук.–попул. журн.] / Пархоменко М.Т. (гол. ред.), Титова О.М. (заст. гол. ред.) [та ін.]; Укр. т-во охорони пам'яток істор. та культ.; Центр пам'ятокознавства НАН України і Укр. т-во охорони пам'яток істор. та культ. – 2004. – № 1 (1). – С. 61–64.
11. Описание города Нежина, его улиц и домов. Перепись населения по домам, составленная 15 февраля 1766 г. в городской магистратуре (подготовка до друку, зауваження до тексту документа та показчик топонімів і географічних назв С. Зозулі та О. Морозова) // Ніжинська старовина. Пам'ятокознавство Північного регіону України № 2: Опис міста Ніжина 1766 року (публікація архівної пам'ятки): Збірник регіональної історії та пам'ятокознавства: [зб. наук. пр.] / Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. Вип. 7 (10). – К., 2008. – С. 15–197.
12. Петровский М. Надання Ніжину Магдебурзького права у 1625 р. / Микола Петровський // Чернігів та Північне Лівобережжя: [наук. зб.]. – К., 1928. – С. 305.
13. Пономар О. Ніжинська поштова станція / Ольга Пономар // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 7. – С. 68–71.
14. Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербург, ф. 1488, оп. 4, спр. 986.
15. Самойленко Г.В. Нариси культури Ніжина / Г.В. Самойленко, С.Г. Самойленко. Ч. 4: Забудова міста та архітектурні пам'ятки XVII–XX ст. – Ніжин: ТОВ «Наука-сервіс», 1998. – 100 с.; 16 іл.; 7 додат.
16. Таранушенко С.А. Урядові будівлі на Гетьманщині XVIII ст. / С.А. Таранушенко // Український історичний журнал. – 1971. – № 2 – С. 101–108.
17. Травкіна О. Опис Ніжинського магістрату 1781 р. / Ольга Травкіна // Ніжинська старовина Збірник регіональної історії та пам'ятокознавства (Серія «Ніжинознавчі студії», № 12) / Посохов С.І. (гол. ред.), Коваленко О.Б. (заст. гол. ред.), Титова О.М. (заст. гол. ред.), Бесов Л.М., Бойко О.Д., Верба І.В. [та ін.]; Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. Вип. 19 (22). – К.: Центр пам'ятокознавства НАН України, 2015. – С. 146–148.
18. Шафонський А. Черниговского наместничества топографическое описание / А. Шафонский. – К., 1851. – С. 449–487.

Зозуля С.Ю., Морозов О.С. Утраченые памятники Нежина – здания городского и греческого магистратов
 В исследовании прослежена история постройки, функционирования и разрушения утраченных памятников культурного наследия Нежина – сооружений Нежинского городского магистрата и Нежин-

ского греческого магистрата. На основе архивного, картографического и иллюстративного материала предпринята попытка реконструировать внешний вид и локализация данных памятников; определена их историко-культурная ценность. Также обоснована целесообразность репликации (воспроизведения в исторических формах in situ) обоих утраченных памятников Нежина в рамках регенерации исторических городских кварталов – Соборной площади и Греческого квартала.

Ключевые слова: Нежинский городской магистрат, Нежинский греческий магистрат, Соборная площадь, Греческий квартал, сооружение, архитектурный ансамбль, недвижимые памятники, утраченные памятники, комплекс памятников, памятникиосодержащая среда, историко-культурная среда, культурное наследие, Нежин.

Zozulya S.Yu., Morozov O.S. Lost cultural heritage's sites of Nizhyn – the buildings of the City Common Magistrate and the Greek Magistrate

The study traces the history of the construction, functioning and destruction of the lost cultural heritage's sites of Nizhyn – the buildings of the Nizhyn City Common Magistrate and the Nizhyn Greek Magistrate. Based by the archival, cartographic and illustrative material, the authors made an attempt to reconstruct the appearance and localization of these sites; determined their historical and cultural value; justified the expediency of replicating (reproduction in historical forms in situ) of both lost cultural heritage's sites of Nizhyn due to plan of the regeneration of historical urban quarters – Soborna (Cathedral) Square and the Greek Quarter.

Key words: Nizhyn City Common Magistrate, Nizhyn Greek Magistrate, Soborna (Cathedral) Square, Greek Quarter, building, architectural ensemble, immovable cultural heritage's sites, lost cultural heritage's sites, a complex of cultural heritage's sites, a cultural heritage's sites environment, a historical-and-cultural environment, a cultural heritage, Nizhyn.

28.02.2017 р.

j

УДК 902 (477.51)

І.С. Кедун
В.О. Прудько

**АРХЕОЛОГІЧНІ ЕКСПЕРИМЕНТИ НА БАЗІ
 ЦЕНТРУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ АРХЕОЛОГІЇ
 НКМ ІМ. І.Г. СПАСЬКОГО ТА НДУ ІМ. М. ГОГОЛЯ**

Стаття присвячена напрямкам діяльності центру експериментальної археології Ніжинського краєзнавчого музею імені І.Г. Спаського та Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Автори даної розвідки окремо зупиняються на вже проведених експериментах та їх значенні у справі популяризації історії серед мешканців м. Ніжин та його гостей.

Ключові слова: експеримент, археологія, туризм, історія.

В наш час все більшого поширення набуває такий з напрямків археологічних досліджень, як експериментальний. Цьому є цілком логічне і зрозуміле пояснення. Саме експериментальна археологія відкриває шлях до живої історії, до тих дрібниць, з яких складалося життя наших предків. Традиційно витоки експериментальної археології відносять до XVII ст., коли німецький дослідник Андреас Альберт Роде (1682–1724) зробив копію кам'яної сокири для підтвердження думки про її виготовлення людиною [4, с. 16].

Одною з характерних ознак експериментальної археології є використання наукових методичних принципів та наукових методів проведення експериментів, що

відрізняє її від прикладного мистецтва і поширеного в наш час створення різного кшталту копій не тільки археологічних предметів, але й об'єктів, процесів, тощо. Під час створення останніх головною метою є вирішення декоративно-прикладних, виробничих, торгівельних та інших завдань, які не мають на меті наукове дослідження археологічних об'єктів. Кількість створюваних на сьогоднішній день копій старовинних виробів (часто виготовлених на високому професійному рівні) постійно збільшується, створюються навіть творчі колективи, які не тільки моделюють предмети, але й процеси, чи навіть облаштовують комплекси із використанням археологічних прототипів. Відповідно, стає актуальним питання, де проходить межа між науковим експериментом та декоративно-прикладним мистецтвом, що виготовляє предмети «під старовину».

Варто відзначити, що даний напрямок археологічних досліджень набув поширення і на території України, про що красномовно свідчить велика кількість інтернет-ресурсів, фестивалів та наукових зібрань, що постійно збільшується. До кола відомих вітчизняних фахівців з питань експериментальної археології належать А.В. Гейко, А.В. Петраускас, І.А. Готун та ін., які останнім часом зосередились на вивченні температури випалювання кераміки, моделюванні чорнометалургійних та лісохімічних процесів, експериментальній реконструкції торговельних шляхів.

Метою даної наукової розвідки є окреслення головних напрямків проведення археологічних експериментів на базі центру експериментальної археології Ніжинського краєзнавчого музею (НКМ) ім. І.Г. Спаського та Ніжинського державного університету (НДУ) ім. М. Гоголя, та їх роль в популяризації історії серед мешканців та гостей міста Ніжин.

З метою залучення вузівського наукового потенціалу до розвитку фундаментальних теоретичних і експериментальних досліджень у галузі археології, покращення стану обробки археологічних колекцій музею та створення нових археологічних експозицій 4 травня 2016 р. на базі НКМ ім. І.Г. Спаського та НДУ імені Миколи Гоголя було створено спільний центр експериментальної археології. Основним напрямком наукової діяльності центру стало проведення серії археологічних експериментів та використання набутого досвіду і моделей, створених в ході роботи для підвищення туристичного потенціалу міста.

Втім ідея створення вищезазначеного центру стала похідною від активних польових досліджень та необхідності навчання магістрів-археологів. На першому етапі в Ніжинському університеті, для забезпечення повноцінної археологічної практики, було створено постійно діючі археологічні експедиції. З відкриттям магістратури за спеціальністю «археологія» постало питання комплексного забезпечення навчального процесу, невідомою частиною якого є експериментальна археологія. Перші практичні навички магістранти отримували

на базі житомирської археологічної експедиції під керівництвом А.В. Петраускаса [3, с. 224]. Після накопичення необхідного досвіду та матеріальної бази було створено згаданий вище центр. На сьогодні співробітники центру проводять археологічні експерименти, забезпечують повноцінну практику для магістрантів та розширюють експозиційний потенціал музею.

Експеримент № 1. Спроба реконструкції давньоруського човна-монооксила (05 жовтня 2014 р.)

Про поширеність човнів-однодревок (моноксилів) на Русі з давніх-давен свідчать як письмові, так і археологічні джерела. Велика кількість деталей човнів, зокрема весла, лавки тощо, виявлені під час археологічних розкопок, дали змогу провести спробу реконструкції такого човна [2, с. 74]. Для виготовлення реконструкції монооксила було підібрано колоду з верби (довжина – 5,10 м, товщина – 0,8–0,75 м). Участь у роботах брали співробітники археологічної лабораторії, студенти та магістранти НДУ імені Миколи Гоголя. Науковим консультантом виступив кандидат історичних наук, старший співробітник відділу давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України А.В. Петраускас.

Обробка колоди здійснювалася за допомогою реплік давньоруських деревообробних інструментів: тесла, сокири, кородеру, стругів, ручного свердла, кувалди, ножів для обтісування чопків, металевих клинків та молотів. Зауважимо, що репліки інструментів були виготовлені в ході попередніх експериментальних досліджень, а їх функціональні можливості з'ясовувались в ході цього експерименту.

На самому початку робіт дерево було очищене від зайвого гілля. Наступним етапом стало виділення носу та корми, бортів та днища, для чого здійснено розмітку заготовки. Далі була обтесана верхня площина човна. З метою збереження заготовки, щоб уникнути утворення пробоїв, розломів та тріщин, на цьому етапі середина колоди не вибиралася. Після підготовки верхньої площини почалася робота по підготовці днища. Дно було просвердлене ручним буром на 8 см. В отвори, що утворилися, забили попередньо витесані дерев'яні маячки, які для контрасту пофарбували чорнилом. Також подібні маячки забили по бортах. Після підготовки днища було розпочато вибірку внутрішньої частини човна. Таким чином, за 16 годин роботи та попереминої праці восьми чоловік вдалося вивести основну форму човна. Надалі вибірка внутрішньої частини проводилася обережно, невеликими зрізами, до того моменту, поки не відкрилися попередньо забиті в днище та борти маячки. Загалом, тривалість робіт склала 38 годин за безперервної участі 3 осіб. Після остаточної обробки відстань між бортами човна сягала 64–67 см. Після виготовлення човен було розміщено в тіні крон дерев на тиждень для поступової просушки. З метою запобігання деформації бортів на час висихання дерева були вста-

новлені розпірки з дощок. Ходові випробування човна було здійснено на озері, що розташоване в Графському парку м. Ніжин. Експериментальним шляхом вдалося встановити, що човен тримається на плаву і може перевозити до семи чоловік, загальна вага яких становить майже 500 кг. Утім, при такому завантаженні він занурюється у воду до 0,35 м. Його маневреність знижена, веслування ускладнене. Найбільш оптимальним вважаємо завантаження до 300 кг.

В травні 2015 р. човен відправився до м. Олевськ для участі в міжнародному проекті «Балтія та Причорномор'я, експериментальна реконструкція торгівельних шляхів». За планом передбачалося вирушити 24 травня з м. Олевська і потім через Білорусію та зону відчуження дістатися до Вишгорода, але, на жаль, на кордоні через непорозуміння експедицію зупинили, і човни були змушені повернутися назад до м. Олевська. Хоча травнева експедиція видалася не довготривалою, та все ж вона дозволила з'ясувати здатність човна триматися курсу та без жодних проблем долати великі відстані і проходити пороги. В районі с. Хмелівка Олевського району річка Уборть утворює невеликі пороги, які дерев'яні човни проскочили, за виразом учасників експерименту, «як паровоз».

Наступну експедицію в межах цього експерименту було розпочато 20.08.2015 р. При підготовці експедиції було враховано помилки попередньої, і спуск розпочався в зоні відчуження, щоб не перетинати білоруський кордон. Закінчився ж спуск в м. Вишгород Київської області, куди учасники експедиції прибули 4 вересня, здолавши за 17 днів понад 100 км водної магістралі. На сьогоднішній день ніжинський моноксил перебуває у робочому стані і використовується Житомирською археологічною експедицією.

Експеримент № 2. Реконструювання гончарного горну № 1

(07 квітня 2015 р.)

Дослідження процесу виготовлення керамічних виробів є актуальним у наш час, оскільки глиняний посуд являється найтоншим індикатором культурно-історичних процесів, що протікали в середовищі давнього суспільства, а процес його виробництва являється невід'ємною частиною загальної картини.

На сьогодні відомі гончарні горни з розкопок у Києві, Вишгороді, Донці, Вщижі, поселення Комарів та ін. Більшість досліджених горнів відноситься до X–XIII ст. Загальний опис дослідження гончарних горнів на території України подано у низці окремих та узагальнюючих праць [6, с. 18].

Дослідниками зафіксовано два види випалювальних споруд – однокамерні та двокамерні. Однокамерними названо гончарні печі, де в камері одночасно згорали дрова й випалювались вироби, двокамерними – гончарні горни, які мали дві камери – випалювальну й топкову [1, с. 73]. Серед них виділені горни з «козлом» – опор-

ною перегородкою, яка розділяє топкову камеру на дві частини, та без «козла». За формою випалювальних камер їх поділяють на округлі, овальні, грушоподібні [5, с. 4].

Досвід, здобутий у Житомирській археологічній експедиції в серпні 2014 р., став поштовхом для перших спроб ніжинських археологів у справі реконструювання. Виконавцями проекту стали магістранти спеціальності «археологія».

Вибір було зроблено на користь двокамерного горну, який складається з камери для обпалювання керамічних виробів та топки, що розділені горизонтальною перегородкою.

Розпочалися роботи з підготовки котловану 100 x 150 см, який звужується у бік топки. Виступ для закладки дров – 50 x 60 см. Після цього стінки котловану було обмашено глиною товщиною у 3 см. Коли основа підтряхла, було встановлено завчасно підготовлену із вербової лози перегородку на 6 продухів, яку було обмашено глиною товщиною 7 см.

Наступним етапом роботи стало виготовлення стінок горну № 1 з використанням лозового каркасу.

Загальні розміри. У основі горн № 1 становить 325 см по зовнішньому контуру; при вершині – 126 см; висота топки – 38 см; ширина топки – 40 см; від верхньої точки горну до перегородки – 65 см; від верхньої точки горну до верхньої точки топки – 80 см; загальна висота горну – 110 см; отвір для закладки гончарних виробів овальної форми розміром 29 x 42 см.

В результаті максимального прогрівання горну № 1 тріснула перегородка, що зрештою привело до її руйнації (перегоріла лозова основа; помилка очевидна – не промазана нижня частина перегородки). В ході ремонтних робіт виготовлено нову перегородку на три продухи розміром 14 x 7 см з врахуванням попереднього набутого досвіду.

Станом на 20 травня 2015 р. горн № 1, створений на базі НКМ імені І. Спаського, було випробувано.

На створення горну № 1 було затрачено близько 300 кг глини. Експериментальні роботи по створенню горну № 1 містили в собі ще один експеримент, у процесі роботи було перевірено якість місцевої глини з усіх відомих родовищ навколо м. Ніжин.

Продовжились експерименти під час роботи Ніжинської археологічної експедиції в урочищі Магерки (околиця м. Ніжин) у червні 2015 р. Найбільш вагомим аргументом під час роботи над створенням нового горну № 2 стала наявність якісної глини. Протягом трьох днів роботи горн № 2 був готовий до використання.

Загальні розміри. У основі горн № 2 становить 230 см по зовнішньому контуру; при вершині – 115 см; середина – 160 см; висота топки – 25 см; ширина топки – 20 см; від верхньої точки горну № 2 до перегородки – 32 см; загальна висота горну № 2 – 70 см; отвір для закладки гончарних виробів овальної форми 22 x 17 см.

Під час максимального прогрівання горну № 2 здій-

снювалося обпалювання керамічних виробів, результати виявились цілком задовільними.

Зроблені спроби реконструкції відрізняються між собою тим, що в першому варіанті було використано каркасну модель, а в іншому каркас відсутній. Удосконалення моделей реконструювання гончарного горну триває.

Після завершення виготовлення та випробування горнів було прийнято рішення про їх експозиційне використання, для чого навколо горна № 1 було створено експозицію «Двір гончара». Для втілення проекту було виготовлено ножне гончарне коло та створено навіс, обплетений тином. На сьогодні в теплу пору року в «Дворі гончара» проводяться заняття з історичного гончарства для всіх бажаючих, з обпаленням готових виробів в горні № 1.

Таким чином результати археологічних експериментів, за умови правильного менеджменту, цілком можуть бути використані в музейній, навчальній та туристичній роботі.

ПОСИЛАННЯ

1. Готун І.А., Коваленко В.П., Моця О.П., Петраускас А., Петраускас О. Експериментальна археологія у роботі Північної експедиції. Дослідження в галузі гончарства // Археологія. – 2005. – № 2. – С. 70–79.
2. Купенко Т. Середньовічні човни-однодревки в Подесенні // Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи: Матеріали XIII Міжнародної студентської наукової археологічної конференції. – Чернігів, 2014. – С. 74–75.
3. Петрасукас А.В., Шапов А. Експериментальні дослідження процесу виготовлення кричного заліза // Археологія і давня історія України. – 2013. – Вип. 10. – С. 224–228.
4. Малинова Р., Малина Я. Пръжок в прошлое: Эксперимент раскрывает тайну древних эпох. – М.: Мысль, 1988. – 271 с.
5. Тоцька В. З історії дослідження випалювальних споруд X–XII ст. Лівобережної України // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2011. – № 6. – С. 3–10.
6. Ясновська Л. До історії дослідження керамічного виробництва Чернігівщини в давньоруську епоху // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2007. – № 2. – С. 18.

Кедун І.С., Прудко В.О. Археологические эксперименты на базе центра экспериментальной археологии НКМ им. И.Г. Спасского и НГУ им. Н. Гоголя

Статья посвящена направлениям деятельности центра экспериментальной археологии Нежинского краеведческого музея имени И.Г. Спасского и Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя. Авторы данного исследования отдельно останавливаются на уже проведенных экспериментах, а также их значении в деле популяризации истории среди жителей и гостей г. Нежин.

Ключевые слова: эксперимент, археология, туризм, история.

Kedun I.S., Prudko V.O. Archaeological experiments at the center of experimental archeology NLM named after I.H. Spasskyi and NSU named after M. Hohol

The article is devoted to activities of the center of experimental archeology of named Nizyn local museum named after I.H. Spasskyi and Nizhyn State University named after M. Hohol. The authors of this intelligence alone stop to have conducted experiments and their meaning in the case of popularizing history among residents of Nizhin and his guests.

Key words: experiment, archeology, tourism, history.

28.02.2017 р.

Ј

УДК 725.94(477):-043.83

Я.Л. Діденко
Л.О. Абашина

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ КОМПЛЕКС «РЕЗИДЕНЦІЯ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО»: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена історії створення історико-архітектурного комплексу «Резиденція Богдана Хмельницького», діяльності та перспективам його подальшого використання. Автори висвітлюють процес відтворення комплексу, діляться досвідом його використання як туристичного об'єкту.

Ключові слова: Чигирин, Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», історико-архітектурний комплекс «Резиденція Б.Хмельницького».

Актуальність дослідження зумовлена появою в Україні значної кількості відтворених об'єктів історико-культурної спадщини, зокрема історико-архітектурного комплексу «Резиденція Б. Хмельницького» в м. Чигирині, повноцінне використання якого створить умови для більш повної реалізації туристичного потенціалу Чигирина.

Із проголошенням незалежності постало питання відтворення видатних пам'яток історії та культури України, пов'язаних з історичними подіями та видатними особами, які мали визначний вплив на перебіг національної історії, розвиток культури і мистецтва. У 1999 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову про Програму відтворення видатних пам'яток історії та культури України [1]. У 2001 р. м. Чигирин було включено до Списку історичних населених місць України [2]. На жаль, з об'єктивних причин, від забудови історичного центру міста XVII ст. майже нічого не залишилося, саме тому постало питання його відновлення.

Ідея відтворення резиденції великого гетьмана з'явилася в процесі підготовки святкування 400-річчя від дня його народження. У 1994 р. з метою відбудови резиденції був створений Міжнародний благодійний фонд відбудови резиденції Б. Хмельницького в Чигирині [3]. Однак, перші кроки з реалізації проекту були зроблені лише на початку 2000-х рр. 3 листопада 2003 р. Президентом України Л.Д. Кучмою було видано Розпорядження «Про заходи щодо створення історико-архітектурного комплексу «Резиденція Богдана Хмельницького». На його виконання 2 червня 2004 р. Кабінетом Міністрів України було видано постанову «Про затвердження комплексної програми розвитку історико-архітектурного комплексу «Резиденція Б. Хмельницького» на 2004-2010 роки» та Розпорядження № 1016-2005 Президента України В. Ющенка від 29 квітня 2005 р. «Про відродження та розвиток історичних культурних центрів Черкащини» [4, с. 10–11].

Більшість положень цих документів увійшли до нової державної програми «Золота підкова Черкащини», яка була затверджена Кабінетом Міністрів України 15 травня 2006 р. Роботи по її виконанню розпочалися того ж року під контролем Черкаської обласної державної адміністрації.

На виконання програми було проведено науково-до-